MEERESSTILLE – UN ROMAN AL ISTORIEI

Roxana ROGOBETE
(Universitatea de Vest din Timișoara)
rsrogobete@gmail.com

***Meeresstille* – A Novel about History**

The present study analyzes Nicol Ljubić's novel, *Meeresstille* (translated into English as *The Stillness of the Sea*), which focuses on a case brought before the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia in The Hague, Netherlands, concerning crimes allegedly committed during the Bosnian War by Zlatko Šimić. On this historical background, a love affair is also developed: one of the trial spectators is the historian Robert, Ana Šimić's friend. Besides trying to find out the truth about a man whom Ana admires and is a reputed professor of literature, Robert is even more interested in how each witness recreates the facts. Therefore, we will follow how Ljubić's novel deals with several questions or issues: How can different generations deal with the past, with the guilt, and how can they know the truth? Is the truth still relevant, or is the discourse about the past more important? Having Croatian roots, Nicol Ljubić identifies himself with the character's attempt to relate to his own history. The external perspective, however, leads not to an emotional narrative, but to a documentary. The textual frame of the trial is repeatedly interrupted by Robert's flashbacks about his family and about his relationship with Ana (who is not present at the trial). The detailed research undertaken by Robert, while trying to learn as many perspectives as he can, reveals only hypotheses that can be staged as a Shakespearian play (Zlatko Šimić's and Ana's favourite author). The narrative can be described by the phrase "the stillness of the sea", but history's restlessness proves that there are no clear boundaries between victims and oppressors.

Keywords: *Bosnian war*; *history*; *migrant literature*; *Nicol Ljubić*; *war-crimes trial in The Hague*

Prezentul studiu face parte dintr-o cercetare mai amplă în care ne-am orientat atenția către premiul literar Adelbert-von-Chamisso, acordat în perioada 1985-2017 scriitorilor de limbă germană ce provin din alte spații etno-culturale. Unul din argumentele vehiculate pentru sistarea premiului de către organizatori este reprezentat de calitatea textelor scrise de autorii migranți, texte care se racordează la problematicile actuale și pot fi cu succes incluse în canonul literaturii contemporane de limbă germană. O direcție prozei contemporane este concretizată prin întoarcerea la poveste și la narativ, fără intruziuni care să răpească din verosimilitatea textului. Se coagulează istorii personale care propun, la o privire panoramică, și variante ale unei narațiuni colective, ceea ce întărește ideea naturii discursive a istoriei: ele confirmă faptul că avem de-a face cu o epocă a post-factualului (o sintagmă ce ni se pare mai potrivită decât cea a „post-adevărului"; factualul este singular, unic, în timp ce „adevărurile", discursurile despre factual pot fi fabricate).

O astfel de tentativă de a denuda modul de articulare a variantelor istoriei este inclusă în romanul *Meeresstille* al lui Nicol Ljubić, publicat în 2010, pentru care autorul de origine croată a primit (în 2011) Adelbert-von-Chamisso-Förderpreis. Născut în Zagreb în 1971, Ljubić se stabilește cu familia în Germania, iar, spre deosebire de alți autori proveniți din fostul spațiul iugoslav, nu face parte dintre scriitorii care pun preț pe o moștenire ex-iugoslavă, neștiind nici limba croată. Debutează în 2002 (cu romanul *Mathildas Himmel*) și devine un jurnalist activ în

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

spațiul de care nu credea să fie legat (realizează călătorii de documentare în Croația, fiind prezent acolo pentru a realiza reportaje despre aderarea acestei țări la Uniunea Europeană).

Deși la o primă lectură romanul scris în limba germană, *Meeresstille* (ce poate fi tradus drept *Liniștea mării*), expune o poveste de dragoste, fundalul istoric al acesteia devine mult mai important. Protagonistul romanului are câteva asemănări cu Ljubić în ceea ce privește originea și familia: tatăl este croat venit ca *Gastarbeiter* în Occident și îndrăgostit de o nemțoaică, astfel încât se stabilește în Germania și nu ia parte la războaie, pe care le vede doar la televizor sau prin ochii rudelor rămase în zonele de conflict.

Personajul Robert, student la istorie, se îndrăgostește de Ana Šimić, al cărei tată urmează să fie judecat de tribunalul de la Haga pentru crime de război (e vorba aici despre războiul din Bosnia). Detaliile nu îi sunt dezvăluite de tânăra care își idolatrizează părintele, astfel încât Robert hotărăște să participe la proces pentru a-l cunoaște pe bărbat. Acesta este acuzat de faptul că, aflat la Višegrad în 1992, pretinde că este membru al Crucii Roșii și închide un grup de peste 40 de musulmani într-o casă care ulterior este incendiată de către sârbi, rămânând un singur supraviețuitor. Valențele documentare ale textului sunt vizibile mai ales în prologul și epilogul romanului, care alcătuiesc o ramă textuală: tonul acestor pagini este dat de câte o voce juridică. De altfel, pentru a finaliza romanul, scriitorul Nicol Ljubić a luat parte la procesele intentate sârbilor de către Tribunalul de la Haga.

Prologul (ce pare a fi reprezentat de începutul pledoariei acuzării) oferă o panoramă a evenimentelor din fosta Iugoslavie a anilor 1991-1992, ca un preambul al procesului. Epilogul oferă, destul de arid, verdictul și motivarea acestuia din punct de vedere juridic, astfel încât pare a reprezenta poziția judecătorilor. Dar Ljubić nu este părtinitor în relatarea sa, pentru că „spectatorul" la proces, Robert, dă șansa martorilor apărării, acuzatului, dar și supraviețuitoarei să-și expună „varianta de adevăr", versiunea proprie asupra evenimentelor. Este modul personajului Robert de a încerca să deslușească adevărul evenimențial, pe care ulterior alege să îl lase nedescoperit până la capăt, pentru că nu își poate imagina cum un fost profesor de literatură engleză, un expert în Shakespeare cum era Šimić, a putut fi în stare de o astfel de formă de genocid.

Contextul detaliază, prin urmare, statutul de republică federativă al Iugoslaviei de până în 1991: țara amenință să se destrame după moartea generalului Tito. Armata populară a Iugoslaviei intervine întâi în Slovenia, apoi în Croația și, în cele din urmă, în Bosnia, cu scopul de a construi „noua Iugoslavie", locuită de sârbi și muntenegreni. Campaniile au făcut ca la finalul anului 1992 să fi fost uciși sau nevoiți să se refugieze aproape două milioane de non-sârbi, iar un loc ce a „câștigat" renume a fost Višegrad, ce se afla în estul Bosniei-Herțegovina, punct strategic așezat pe drumul dintre Belgrad și Sarajevo. La 6 aprilie 1992 populația sârbă începe asaltul asupra celei musulmane. Ca răspuns, barajul de pe Drina este ocupat de musulmani, iar câteva locuințe și străzi sunt inundate. Armata iugoslavă preia apoi controlul barajului și al orașului. Ulterior, sârbii conduc una dintre cele mai brutale epurări etnice din războiul din Bosnia. Sute de cetățeni musulmani neînarmați sunt uciși la Višegrad, iar cadavrele lor sunt aruncate în Drina. Orașul intră astfel pe harta lumii ca exemplu negativ. Din punctul de vedere al procurorului, acuzatul Zlatko Šimić se face părtaș la toate acestea, nu numai la cazul particular în care este judecat.

Prima persoană chemată ca martor este supraviețuitoarea incendiului, membră a familiei Hasanović din satul Koritnik, aflat la 6 kilometri de Višegrad. Aceasta detaliază încercarea familiei de a pleca din zona de conflict și îl acuză pe Šimić că i-ar fi închis într-o locuință în care musulmanii au fost jefuiți, iar ulterior casa a fost incendiată. Šimić însă are documente care

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

dovedesc faptul că el s-a internat în spital la acea dată. Procurorul admite că acuzatul nu este un criminal propriu-zis, pentru că nu i-a ucis pe cei 42 de musulmani cu propriile mâini, dar se face vinovat de înșelarea familiei care căuta ajutor și e părtaș la faptul că i-a lăsat să moară. Šimić ar fi permis intrarea a doi bărbați care i-au jefuit de toate bunurile valoroase, i-au percheziționat, apoi i-au închis până la incendierea casei. Procurorul accentuează dificultatea pe care martora (supraviețuitoarea) o are în a mărturisi toate ororile: dificil este a păstra în amintire aceste imagini (avea 14 ani în 1992), dar și a găsi cuvinte potrivite pentru a reda și a explica celor care nu au trăit așa ceva. În același timp însă, martora este convinsă de faptul că rolul ei este de a spune adevărul și de a face lumină în acest caz: „Deswegen bin ich hier. Um die Wahrheit über meine Familie zu erzählen“[1] (Ljubić 2010: 27). Apărarea pune câteva întrebări care destabilizează siguranța acuzării, spre exemplu, de ce familia nu a încercatsă fugă după ce a fost jefuită. Răspunsurile supraviețuitoarei nu sunt pragmatice sau lămuritoare, ci emoționale, aducând deseori credința în discuție: „Was soll ich sagen. Sie nahmen uns alles, nur unsere Seelen haben sie uns gelassen. Wir dachten nicht, dass sie uns die auch noch nehmen würden. Wir dachten, wir seien Menschen und dass wir alle wieder zusammenleben würden. Wir haben niemals gedacht, dass sie das tun könnten, was sie getan haben“[2] (*Ibid*.: 32).

La aflarea tuturor acuzațiilor, Robert își dorește ca Ana să nu îi semene lui, să găsească diferențe între cei doi, pentru a nu vedea în ea vinile tatălui. Însă speranțele îi sunt spulberate din prima clipă în care vede privirea lui Šimić, moștenită de fată: „Es heißt, die Augen seien der Spiegel der Seele” (*Ibid*.: 14). Comportamentul lui Šimić este studiat în detaliu de Robert, de la postură („Wie kann Šimić nur so regungslos dasitzen?”[3], *Ibid.*: 17), jocul cu cravata, poziția mâinilor, la privirea absentă. Robert caută acum explicații, caută să înțeleagă comportamentul Anei care i-a ascuns procesul tatălui. Se consideră trădat de această omisiune și, timp de câteva săptămâni, încercase să se îndepărteze de ea. Ajuns la Haga, se așteptase ca din moment în moment să apară și Ana la proces, însă nu o întâlnește. Vine la proces pentru a înțelege (dacă bărbatul e vinovat sau nu și, dacă da, cum se poate trăi cu o astfel de vină.

Un alt musulman adus ca martor întărește necesitatea păstrării în memorie a celor întâmplate: „Ich sitze hier, damit niemand vergessen kann. Solange es Menschen gibt, die erzählen, bleibt die Erinnerung wach und die Hoffnung, dass die Schuldigen bestraft werden. Wer schweigt, der hilft ihnen. Deswegen fällt es mir nicht schwer, hier zu sitzen und zu erzählen.”[4] (*Ibid*.: 51). Nevoia de adevăr și de dreptate este mai puternică decât orice în cazul acestui bărbat care consideră că trebuie să trăiască pentru a le povesti altora.

Cel de-al treilea martor (vecin al acuzatului) este adus pentru a demonstra faptul că Zlatko Šimić a fost un bun cetățean, inițiind, printre altele, demersurile de a păstra curată localitatea: important este că toți cei implicați în această acțiune purtau banderole roșii, dar fără crucea distinctivă și specifică organizației umanitare: „Es war ja kein Kreuz darauf” (*Ibid*.: 62). În felul acesta, apărarea vrea să demonstreze că Šimić nu putea fi luat drept un voluntar al Crușii Roșii, deci nu poate fi considerat vinovat pentru îndemnarea musulmanilor de a se adăposti în locuință până la venirea autobuzelor.

[1]„De aceea sunt aici. Ca să povestesc adevărul despre familia mea”. Toate traducerile fragmentelor din limba germană în limba române ne aparțin.
[2]„Ce poți să spun. Ne-au luat totul, ne-au lăsat numai sufletele. Nu credeam că ni le vor lua și pe acelea. Credeam că suntem oameni și că vom trăi din nou toți împreună. Nu ne-am gândit niciodată că ar putea face ceea ce au făcut.”.
[3]„Cum poate Šimić să stea pur și simplu atât de inert?”.
[4]„Stau aici, ca nimeni să nu poată uita. Câtă vreme există oameni care povestesc, rămâne vie amintirea și speranța că vinovații vor fi pedepsiți. Cine tace, îi ajută. De aceea nu mi se pare greu să stau aici și să povestesc”.

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

Pledoaria apărării este cea care completează un tablou al personalității lui Zlatko Šimić și încearcă să îl transforme și pe el într-o victimă, nu numai să îl absolve de vină în acest proces. Devenit profesor de anglistică, bărbatul trece printr-o cumpănă în anul 1988 când familia pleacă în Slovenia la schi, iar băiatul lor de 16 ani moare într-un. Este momentul în care Šimić începe să găsească un refugiu în băutură. Aceasta este și posibila motivație pe care avocatul o propune pentru internarea bărbatului din 14 iunie 1992, când s-ar fi aflat pe pod și s-ar fi întâlnit cu grupul de musulmani. Zlatko s-ar fi dezechilibrat mergând pe bicicletă, ar fi căzut și și-ar fi fracturat piciorul, iar martorii ar fi chemat ambulanța, care l-ar fi dus întâi la spitalul din Višegrad, apoi la cel din Užice.

În ceea ce privește componenta procesului, narațiunea oferă doar „fragmentele" și interogatoriile la care asistă Robert, el nefiind prezent decât la debutul acțiunii și revenind în ziua în care Zlatko Šimić este adus în boxa martorilor. Atunci tânărul istoric află „de la sursă" câteva informații despre tatăl Anei. viziunile pe care le-a avut la internare au dus la transferul către secția de neuropsihiatrie:

> Ich war in einem schwierigen Zustand, seelisch und emotional. Ich hatte Visionen und Ängste. Ich stellte mir alles Mögliche vor, ich sah mich mit Gott sprechen, mit dem Teufel, seine Augen waren zwei Vollmonde, er hatte tausend Nasen, Hörner, gedreht und gewellt wie die gefurchte See. Ich hatte die ganze Zeit solch seltsame Bilder im Kopf und wurde sie nicht los[1]. (*Ibid*.: 101-102).

În interiorul acestei „rame" textuale a procesului, amintirile lui Robert legate de Ana alternează cu observațiile sau „imaginile" înregistrate de acesta la judecată. Întâlnirea cu Ana (27 de ani) are loc la garderoba unui teatru din Berlin, ceea ce aruncă și o privire dubitativă asupra întregului proces – asupra celui propriu-zis, dar și asupra celui narativ. Astfel, geamul care separă „spectatorii" de actorii procesului amintește de cel de-al patrulea perete teatral, dar personajul Robert își pune și problema unei posibile duble vieți a Anei, văzând-o capabilă să îi ascundă atât de multe lucruri legate de viața personală[2]. Personajul Anei sosește în capitala germană cu o bursă de studii (pentru Germanistică) de la Belgrad. Aflând câteva detalii legate de familia lui Robert, Ana este dezamăgită de faptul că ei vor vorbi în germană, nu în sârbă, limbă pe care el nu o știe.

Transformarea lui Robert (în ceea ce privește relația cu propria moștenire și cu trecutul său ori al Anei) este surprinzătoare. Inițial, tânăra este intrigată de dezinteresul pe care el îl manifestă față de strămoșii săi: „»Deine Familie stammt aus Karlovac, du hast slawisches Blut in dir, du trägst einen slawischen Nachnamen, aber du sprichst die Sprache nicht und weißt nichts über dein Land. Warum leugnest du diesen Teil von dir?«"[3] (*Ibid*.: 62). Robert își scuză ignoranța prin necunoașterea limbii. Demersul este motivat de istoric prin îndemnul primit de la tatăl său, de a învăța germana cât mai repede și cât mai bine, pentru a-i fi mai ușor la școală și în societatea germană în general[4]. Dar Robert mărturisește că este dispus să învețe sârba pentru Ana, ceea ce

[1] „Eram într-o stare precară, spiritual și emoțional. Aveam viziuni și temeri. Îmi imaginam tot felul de lucruri, mă vedeam vorbind cu Dumnezeu, cu diavolul, ochii lui erau două luni pline, avea mii de nasuri, coarne răsucite și ondulate ca marea brăzdată. Am avut tot acel timp astfel de imagini bizare în cap și nu puteam să scap de ele".

[2] Robert află de acuzațiile aduse lui Zlatko Šimić din scrisorile pe care acesta i le trimisese Anei și pe care tânăra le-a lăsat pe birou, la vedere.

[3] „«Familia ta provine din Karlovac, ai sânge slav în tine, porți un nume slav, dar nu vorbești limba și nu știi nimic despre țara ta. De ce negi această parte din tine?»".

[4] Pentru tatăl lui, venirea în Germania a fost o alegere, o dorință de a face ceva cu viitorul său: „ich bin hier in dieses Land gekommen, weil ich aus meinem Leben etwas machen wollte" (*Ibid*.: 153). Această acțiune se repercutează,

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

pe fată nu o convinge, pentru că ea consideră că motivația trebuie să vină din interior pentru a fi autentică.

Faptul că Robert inițiază diferite acțiuni de dragul femeii nu este întâmplător și singular. Datorită ei are contact și cu literatura lui Shakespeare, văzând și că volumul pe care Ana îl are de la tatăl ei (*Regele Lear*) are o dedicație: „Für meine Cordana”[1] (*Ibid*.: 51), care evocă personajul Cordeliei. Pentru Zlatko, dramaturgul este fundamental pentru formarea individului, așa cum povestește Ana: „weil niemand mehr vom Leben versteht als Shakespeare”[2] (*Ibid*.: 51).

Dedicația are notat și numele orașului Višegrad și este momentul în care Robert află de fapt de această localitate, de Drina și de volumul lui Ivo Andrić, de masacrarea musulmanilor din perioada aprilie 1992–octombrie 1994, de cei care au fost considerați responsabili pentru uciderea a zeci de musulmani (Milan Marić și Boris Lukić). Este momentul în care citește pentru prima oară despre incendierea unei locuințe cu peste 40 de musulmani, de care aceiași Milan Marić și Boris Lukić, împreună cu complicii lor, sunt considerați vinovați. Femeia pe care o iubește îl face astfel să descopere istoria unui oraș, a unei comunități, istoria ei (sau contextul în care ea a crescut), dar și propria istorie, pentru că nu știa nimic despre război: părinții stabiliți în Germania nu i-au povestit decât puține lucruri, deși sora lui a rămas în Karlovac și a supraviețuit. Barierele lingvistice însă îl opresc de a la discuta cu ea despre război. Majoritatea informațiilor pe care Robert le are vin de la reportajele TV, fără ca la orele de istorie să fi discutat vreodată aceste aspecte. Robert simte rușine pentru această ignoranță, pentru acest dezinteres pentru o istorie atât de apropiată de el și de Ana.

Tânărul devine din ce în ce mai avid de studierea evenimentelor, a cauzalităților politice și ideologice, parțial pentru a-i arăta Anei că este alături de ea. Este o tentativă aici de a recupera istoria, dar și o critică, respectiv o autocritică adresată celor care au stat și au privit senzaționalul la televizor, ori au plecat din zonele de conflict înainte de război, fără să încerce să salveze pe cineva. Paradoxal sau nu, el devine chiar mai interesat decât Ana, mai revoltat de faptul că un om precum Karadžić s-a putut plimba nestingherit prin Belgrad, în timp ce o lume întreagă îl căuta, că a putut deveni un erou pentru sârbi, care au protestat la arestarea lui. Însă Ana îi explică faptul că orice demersuri ulterioare războiului nu pot repara trecutul și răul deja făcut: „»Ihr denkt«, sagte sie, »dass jetzt alles vorbei ist. Aber es ist nicht vorbei. Und auch, wenn sie den Letzten auf der Liste haben, wird es immer noch nicht vorbei sein.«”[3] (*Ibid*.: 59). Iar evitarea unei vizite sau întoarceri în zonă nu ar ajuta-o pe Ana, care vrea să conserve doar amintirile fericite ale copilăriei: „»Warum bist du nie wieder zurückgekehrt?« - » Weil ich meine Erinnerungen behalten will«, sagte sie, »die schönen Erinnerungen an meine Kindheit.«”[4] (*Ibid*.: 65-66). Zlatko își trimisese întreaga familie la Belgrad, la sora lui, dar rămăsese în localitate pentru a încerca să

---

din punctul lui de vedere, și asupra băiatului care, născut și crescut în Germania, nu are de ce să se mai raporteze la un trecut care nu este al său, personal: „Du bist *hier* geboren, du bist *hier* aufgewachsen, du bist *hier* zu Hause” (*Ibid*.: 153). Bătrânul nu poate concepe existența unui spațiu interstițial și are o viziune binomică: „Und dann musst du dich entscheiden. Du kannst nicht hier und dort leben, dann lebst du nirgendwo richtig. Und du kannst froh sein, dass du den Krieg nicht erlebt hast, wir alle können froh sein“ („Și atunci trebuie să te hotărăști. Nu poți trăi și aici, și acolo, pentru că atunci nu trăiești niciunde cum trebuie. Și poți să te bucuri că nu ai trăit războiul, noi toți putem să ne bucurăm”, *Ibid*.: 153-154).

[1] „Pentru Cordana mea”.

[2] „pentru nimeni nu înțelege mai multe din viață decât Shakespeare”.

[3] „«Credeți», spune ea, «că acum totul a trecut. Dar nu este așa. Nici atunci când îl vor avea închis pe ultimul de pe listă nu se va termina”.

[4] „«De ce nu te-ai întors niciodată?» - «Pentru că vreau să îmi păstrez amintirile», spuse ea, «amintirile frumoase legate de copilăria mea»”.

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

protejeze locuința, după spusele Anei, care se arată de-a dreptul iritată de faptul că războiul a devenit atât de definitoriu pentru populația din zonă:

> Manchmal habe ich das Gefühl, Serben, Kroaten, Bosniaken, alle werden nur über den Krieg definiert. Wer ihn wo erlebt? Wer hat was getan? Wer ist schuld? Dort, wo ich geboren wurde, hätte ich genauso gut als Bosniakin zur Welt kommen können. Ich hätte dieselbe Frau sein können, und doch hättest du mich anders gesehen – als Opfer. Als Serbin sehen mich alle als potenzielle Täterin, ohne etwas über mein Leben zu wissen. Dabei vergessen sie, dass es unter den Tätern auch Opfer gibt und Opfer zu Tätern werden, wenn sich ihnen die Möglichkeit bietet.[1] (*Ibid*.: 73)

Personajul Anei acuză, așadar, faptul că etnia este un factor mult prea important în relațiile interumane, în care forța individualității nu mai este primordială. De asemenea, cu ajutorul acestui criteriu se realizează o delimitare care este însă minată de nuanțări: *Opfer* și *Täter*, relația victimă-agresor este subiectul unor prejudecăți, iar situațiile particulare , destinele personale sunt neglijate. Istoria colectivă se repercutează inerent în planul celei individuale, dar generalizările aruncă, de cele mai multe ori, umbre și asupra generațiilor ulterioare. Astfel că Ana încearcă să se dezvinovățească: „Schuld ist doch nicht vererbbar! Du kannst doch ein wunderbarer Mensch sein, auch wenn dein Vater jemanden umgebracht hat. Vielleicht ja auch gerade deswegen, weil du alles tust, um anders zu sein"[2] (*Ibid*.: 74-75). Discutând și cu profesorii săi de la universitate, Robert înțelege că problema vinei este și de natură subiectivă, că originea Anei a început să îl intereseze poate chiar mai mult decât personalitatea ei: „Er hatte Ana als Objekt ihrer Nationalität behandelt"[3](*Ibid*.: 77). Conform unuia dintre profesori, situația Serbiei este singulară în Europa, de vreme ce este complexul vinei istorice încă marchează și noile generații: „Serbien ist wahrscheinlich das einzige Land in Europa, das keine Katharsis erlebt hat. Es lebt seit fast zwanzig Jahren mit dem Schuldkomplex, von der Welt isoliert"[4] (*Ibid*.: 111).

În același timp, deși încearcă să empatizeze cu alți supraviețuitori, Robert trăiește pe propria piele o oarecare discriminare, bazată pe faptul că nu a trăit evenimentele în mod direct, astfel încât i se impută mereu că nu le poate înțelege cu adevărat. Discutând, la Haga, cu alte persoane care au venit să vadă procesul, mizează pe corectitudinea acestuia și pe prezumpția de nevinovăție a oricărui acuzat, a cărui culpă trebuie dovedită în instanță. Dar Aisha (prietenă a supraviețuitoarei, Lejla Hasanović) îi arată și reversul: cinismul unui verdict dat de trei judecători care nu au fost implicați, care hotărăsc vinovăția sau nevinovăția unui individ, stabilind practic, posterior, un anume curs al evenimentelor. În acest mod, nu faptele propriu-zise contează, ci modul cum acestea sunt prezentate și motivate în fața decidenților, care trebuie să ia o hotărâre

[1] „Câteodată am sentimentul că sârbii, croații, bosniacii, toți sunt definiți numai în funcție de război. Cine l-a trăit unde? Cine a făcut ce? Cine este vinovat? Acolo unde m-am născut aș fi putut la fel de bine să văd lumina zilei ca bosniacă. Aș fi devenit aceeași femeie, și totuși m-ai fi privit altfel – ca victimă. Ca sârboaică toți mă văd drept un potențial agresor, fără să știe ceva despre viața mea. Și uită că printre agresori există și victime, iar victimele devin agresori când li se oferă această ocazie".

[2] „Vina nu este totuși ereditară! Poți să fii un om minunat, chiar dacă tatăl tău a ucis pe cineva. Poate chiar pentru că tu faci totul pentru a fi altfel". Într-un interviu acordat Raffaellei Mare, Ljubić recunoaște că vina nu se poate transmite generațiilor ulterioare, dar acestea poartă, totuși, o răspundere, ceea ce nu este valabil numai în cazul fostei Iugoslavii, ci și în cazul Germaniei: „Als Kind oder als jemand, der nach dem Krieg geboren wurde, kann man nicht von Schuldgefühl sprechen, aber trotzdem gibt es eine Verantwortung. Wir erben keine Schuld, aber wir erben Verantwortung" (Mare 2015: 374-375).

[3] „A tratat-o pe Ana ca obiect al naționalității ei".

[4] „Se pare că Serbia este singura țară din Europa care nu a trecut printr-un catharsis. Trăiește de aproape douăzeci de ani cu complexul vinei, izolată de lume".

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

bazată doar pe rațiune și cauzalitate, ignorând suferința celor care și-au pierdut familiile și vor dreptate. Pentru Aisha nu verdictul este important, pentru că acesta nu schimbă, în mod real, nimic din ceea ce s-a întâmplat:

> Weißt du, wie absurd das ist? Was haben diese drei Richter erlebt? Wo waren sie, als Hunderttausende aus ihren Häusern vertrieben wurden, als Menschen ermordet wurden, Kinder und Schwangere, als das Leben all derjenigen zerstört wurde, die körperlich überlebt, aber ihre Heimat verloren haben, ihre Familien, Freunde, ihren Glauben, ein Leben in Fröhlichkeit? Diese Männer haben vor ihrem Fernseher gesessen, vielleicht hat es sie interessiert, vielleicht auch nicht, und jetzt sitzen sie in diesem Saal und entscheiden, ob die Menschen, die das alles zu verantworten haben, schuldig sind und bestraft werden oder nicht. [...]Und vielleicht reicht am Ende der Eintrag in ein Krankenhausbuch, in dem steht, dass ein Zlatko Šimić während der Tatzeit in irgendeinem Krankenhaus aufgenommen wurde. Weil dieser Eintrag auf einem Papier steht, ein Fakt ist, im Gegensatz zu den Aussagen und Erinnerungen von Menschen, die subjektiv sind, von Emotionen geleitet und nicht überpüfbar[1] (*Ibid*.: 142).

Încercările lui Robert de a vedea lucrurile din cât mai multe perspective nu sunt neapărat rezolvate de comportamentul acuzatului și de verdict, ceea ce conferă și un final deschis romanului. Astfel, rătăcirile interioare sunt confirmate de psihologul care l-a tratat pe Šimić la spital, considerând că traumele provocate de moartea celor doi copii, dar și alcoolul pot duce la un comportament psihotic și la depresie. Punctul culminant al crizei lui Zlatko din iunie 1992 este povestit de medic, iar Robert întrezărește o posibilă motivație. Profesorul ar fi strigat, parcă rememorând vreun episod din propria existența („Gordana! [...] Lasst sie los, lasst meine Gordana los", *Ibid*.: 159), apoi ar fi recitat din *Titus Andronicus* al lui Shakespeare[2]. Referința la textul dramatic este recunoscută, evident, de Robert, nu de psiholog, fiind scena în care Titus Andronicus răzbună pângărirea fetei sale. Istoricul își dă seama că numele strigat de Zlatko este „Cordana", cel pe care îl folosea întotdeauna pentru a se referi la Ana, astfel încât își construiește abia acum un posibil scenariu: crede că Ana este singura care mai știe adevărul și motivul pentru care Zlatko ar fi vrut să o răzbune (iar pentru Zlatko întreaga viață ar fi fost o piesă de teatru: „Šimić hat aus seinem Leben ein Theaterstück gemacht", Mare 2015: 326).

Tânărul crescut în Berlin face cunoștință și cu un fost student de-al lui Šimić, care îi traduce fragmente din cărțile profesorului și îi explică faptul că discuțiile referitoare la națiune l-au schimbat pe cel care preda Shakespeare în mod regulat. Într-unul dintre aceste pasaje, Šimić consideră că fiecare personaj al dramaturgului are o linie de demarcație ce desparte viața normală de punctul în care existența nu mai are importanță, ci devine secundară unei idei (de răzbunare, de recuperare a onoarei) – lucru ce ține până la urmă de umanitate, încălcarea unei ordini (interioare sau nu) este mai puțin importantă decât a pune lucrurile în ordine, a face dreptate. Multe personaje shakespeariene își fac, prin urmare, singure dreptate, depășind, într-un fel,

[1] „Îți dai seama cât este de absurd? Ce au trăit acești trei judecători? Unde au fost, atunci când sute de mii au fost strămutați din casele lor, când oamenii au fost uciși, copii și gravide, când viața tututor acelora a fost distrusă, a celo care au supraviețuit fizic, dar și-au pierdut căminul, familiile, prietenii, credințele, o viață fericită? Acești bărbați au stat în fața televizoarelor lor, poate i-a interesat, poate nu, iar acum stau în această sală și decid dacă oamenii care se fac responsabili de toate astea sunt vinovați și vor fi pedepsiți sau nu. [...] Și poate la final ajunge o intrare într-un registru de spital în care scrie că un Zlatko Šimić a fost internat în perioada crimelor. Pentru că această intrare este pe o hârtie, este un fapt,spre deosebire de mărturiile și amintirile oamenilor, care sunt subiective, ghidate de emoții și nu pot fi verificate".

[2] Redăm varianta în engleză aici: „I will grind your bones to dust / And with your blood and it I'll make a paste, / And of the paste a coffin I will rear".

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)

destinul. În acest context literar, Šimić dă ca exemplu eroii kosovari, care sunt arhitecții propriei morți, pentru că își iau destinul în propriile mâini și încearcă să facă dreptate, chiar și împotriva legii. Din această perspectivă, Zlatko Šimić devine poate, la rândul său, un „vigilante", un justițiar care își caută singur dreptatea. Din punct de vedere moral, intenția ar fi existat (iar răzbunarea venea poate tocmai din lectura lui Shakespeare), neexistând însă la nivel faptic vreo dovadă sau vreo acțiune, Zlatko nici nu este pedepsit – pentru că verdictul, redat în epilog, argumentează faptul că acuzarea nu a putut demonstra că Šimić a participat cu bună știință sau că a condus sechestrarea, izolarea sau masacrarea musulmanilor. Vinovat, din punct de vedere juridic, nu este decât făptașul, delictul de intenție nu este ușor de probat. Autorii morali, de regulă, nu sunt pedepsiți, ci descoperiți de istorie – iar Robert face exact acest lucru: descoperă o istorie (a Anei, a războiului, a masacrului celor 42 de musulmani, a lui Šimić, dar și una personală) care îi dezvăluie un posibil autor moral, dar nu un agresor propriu-zis, așadar nu un condamnat, ci un acuzat achitat.

Finalul romanului (care nu menționează deznodământul relației dintre Ana și Robert, pentru că, așa cum spune Alija, „Es gibt etwas, das ist stärker als die Liebe, und das ist die Erinnerung an das, was geschehen ist"[1],*Ibid*.: 182) demonstrează faptul nu există negru sau alb în istorie, ci mai degrabă nuanțe de gri; conflictele există peste tot, la fel cum există victime și agresori, iar când ura etnică escaladează, e foarte greu să judeci și să spui cine are dreptate, cine a fost de partea binelui ori a răului. Astfel, nu putem vorbi în cazul lui Nicol Ljubić de o nostalgie față de perioada de dinaintea conflictelor, însă el este mult mai interesat de mecanismele politice și, mai ales, morale ale unui război. Istoria are nevoie de nuanțări, iar demersul istoricului de a reconstitui faptele numai din discursuri eșuează, pentru că întreaga paletă de perspective de care are parte nu înlocuiește factualul, iar, indiferent de pedepse, ele nu pot da timpul înapoi.

Referinţe bibliografice:

LJUBIĆ, Nicol, 2015: *Meeresstille*, 4. Auflage,München, Deutscher Taschenbuch Verlag.

MARE, Raffaella, 2015: *„Ich bin Jugoslave – ich zerfalle also". Chronotopoi der Angst – Kriegstraumata in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*, Marburg, Tectum Verlag.

[1] „Există ceva mai puternic decât dragostea, și anume amintirea a ceea ce s-a întâmplat".

BDD-A27647 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:38 UTC)